

3. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд) : монографія; за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.
4. Матіос Марія. Приватний щоденник. Майдан. Війна. Львів : ЛА Піраміда. 2015. 356 с.
5. Шкляр В. Чорне сонце : збірка; худож. Маріанна Пащук. 2-ге вид. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 304 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-272-5-23>

Глуховцева К. Д.,
*доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Глуховцева І. Я.,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології та журналістики
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

ПАВЛО ГРИЦЕНКО ПРО РИСИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

Конституцією України проголошено, що державною мовою в Україні є українська мова. Це означає, що «українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом» [7, с. 14].

Виходячи зі статусу й місця української мови в житті нашого суспільства, хочемо визначити основні риси української мови як державної, спираючись при цьому на праці українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора, директора Інституту української мови НАН України Павла Гриценка, який у серії телепередач, багатьох публіцистичних статтях порушує актуальні для сьогодення питання функціонування української мови, адресуючи їх і політикам, і науковцям, і історикам, і пересічним мешканцям України, аби привернути увагу до гострих мовних проблем, розв'язати наявні ще

з часів радянського союзу міфи та спрямувати суспільну думку в русло демократичного розвитку державності в Україні й усьому світі.

Згадана парадигма мовного буття України оцінена багатьма зарубіжними експертами як зразкова: українська мова – **єдина державна** (з усіма визначеними сферами і правилами застосування), а статус, функції і сфери використання всіх інших мов, що побутують у Державі, також окреслено [5].

Наразі українська мова виконує функції **мовного інтегратора**. Вона забезпечує потреби спілкування в усіх сферах, а також є засобом міжнаціонального порозуміння, інтегрування [1].

1991 року, підкреслює Павло Гриценко, коли змінився статус України, змінився й національний мовний код держави. Замість російсько-української двомовності було запроваджено єдину державну мову, якою стала українська. Причини цього явища зрозумілі. По-перше, українська мова автохтонна. Вона виникла і розвинулася на цих теренах дуже давно, про що свідчать писемні пам'ятки, де вона задіяна. По-друге, науково доведено, що у кінці V століття нашої ери – на початку VI століття ще існувала праслов'янська єдність, але потім уже починається власна історія кожної слов'янської мови. Українська мова не є винятком [6].

Українська мова, як і будь-яка інша, «дуже голографічна», тобто така, що має у своєму арсеналі технології для точного запису, відтворення й реформатування висловлювань. «Це як окрема багатовимірна сутність, що має імпульси інформаційні й імпульси впливу на суспільство [6].

Українська мова – це суспільний і енергетичний код титульної нації в Україні [6]. Про це свідчать численні приклади зв'язку мови і світобачення та світовідчуття народу, тобто його ментальності. Зокрема, моральний кодекс українця репрезентований у пареміях, які ословлюють святе ставлення до свого краю, землі-годувальниці, прославляють волю і сміливість, адже не випадково відомі дослідники І. Марчук, М. Шемкевич, Д. Чижевський довели, що значущими для українців є такі цінності: ставлення до землі як до Батьківщини-матері, волелюбність, перевага чуттєвого над раціональним та ін. [11; 9].

Українська мова – високорозвинена старописемна мова. Не випадково Павло Гриценко констатує, що більш як тисячолітня історія писемності в Україні свідчить про високий інтелектуальний рівень наших предків.

Українську мову за географічним розташуванням відносять до групи східнослов'янських мов. Це породило думку про близькість української, російської і білоруської мов. Але ці мови мають багато відмінностей, багато специфічного, власного. Тому Павло Гриценко

підсумовує так: «Якби мови були близькі, нерозривно змішані, нам не потрібні були б перекладні словники» [2].

Не треба забувати, що лінгвогеографічне вивчення слов'янських мов засвідчує, що українська мова є медіальною, серединною, тобто займає середнє положення в колі слов'янських мов. Зв'язок з іншими слов'янськими ареалами незаперечний. Проте в той же час в Україні зафіксовано чимало явищ, єдиних у слов'янському світі. «І це демонструє самобутні тенденції у розвитку української мови» [6].

«Українська мова в Україні – це **єдина державна мова**. Вона не тільки засіб щоденного спілкування, а насамперед **камертон духовності народу** й запорука утвердження його незалежності й вічності буттєвості, збереження у віках» [3], оскільки українська мова є ідентифікатор нації і держави.

Наразі в засобах масової інформації та політичних колах порушують питання про російськомовного українця. Павло Гриценко визнає, що мовною політикою радянського суспільства було багато зроблено для того, щоб відбулося відчуження українців від їхньої рідної мови. Тому з обставин власного життя житель України може бути не україномовним. «Але мова – це дзеркало ментальності. І якщо мова не спрямована на твою особистість, то мовець відчує дискомфорт у цьому, тобто свою роздвоєність» [6].

Нерідко в політичних дискусіях про право громадян України використовувати українську мову йдеться, здебільшого, про російськомовне населення країни. Тому Павло Гриценко застерігає: термін *російськомовне населення* політикани використовують для того, щоб поділити українське суспільство на два табори: українськомовні і російськомовні, викликати протистояння між ними, протиставити їхні запити й потреби. Ці політичні спекуляції слід відрізнити від законних прав українців захищати свою мову [4].

Шкода, що й досі не до кінця спростованими є міфи, за якими українська мова є нібито варіантом або діалектом російської чи польської мов. Це вигадки, адже кожна з мов мала свій шлях розвитку й удосконалення. Для української мови він тривалий і важкий, обтяжений бездержавним статусом країни, для російської він, можна сказати, безхмарний, підкріплений державною підтримкою й елітарним статусом у радянському союзі.

Сьогодні ми стоїмо на шляху вироблення парадигми співжиття, взаєморозуміння і безконфліктного співіснування суспільства. Держава повинна врегульовувати стосунки, зокрема й стосунки міжетнічні, міжнаціональні, мовні.

Павло Гриценко підкреслює, що українська мова як державна в Україні позначена величезними зібраннями українськомовних текстів

різного спрямування, філософських, поетичних, наукових. Україна, якими б оцінками ми не супроводжували її, була і залишається країною інтелектуальною. Учений зауважує, що настав час зрозуміти, що українська мова розвинена й поліфункційна мова, багата на мовні засоби вираження думки і на традиції їхнього використання: «Є потреба усвідомити й визначити, що можна використати для сьогодення і для завтрашнього дня. І спиратися треба, при реформуванні освіти зокрема, на власні багатства, на свою історичну традицію. Нам досить самоприниження. Аксиологічна оцінка мови, культури, держави має бути високою. Тому майбутнє української мови уявляється зовсім не в темних тонах» [8].

Мова – це гіпердинамічна система, що постійно змінюється й розвивається. А якщо говорити про загальнонародну мову, то відомо, що вона має багато сегментів. Є літературна, елітарна мова. Є розмовна мова, є діалектна мова, є просторіччя, є сленгове, жаргонне мовлення. І кожна система мовних засобів має розвиватися. Жоден закон не може заборонити використовувати якусь із форм існування мови: «Літературна мова як найвищий рівень елітарності має свої пріоритети у функціонуванні. І якщо хтось прагне оцієї вищості – то він буде прагнути оволодіти цією мовою. І позбавлятися того, нижчого, підключати елемент внутрішнього критицизму. Український народ у ході війни продемонстрував, що Україна – суверенна незалежна держава», а його мова багата й поліфункційна [10].

Отже, значне місце в публіцистиці Павла Гриценка відведено визначенню загальних рис української мови як комунікативної системи. Учений бачить її як потужну систему систем, що має тривалу історію слово- та формотворення і позначена механізмами самозбереження й самовдосконалення. Українська мова голографічна, вона – генетичний код нації, про що свідчить тісний зв'язок її з ментальністю народу, його культурою. Українська мова автохтонна. Вона належить до високорозвинених старописемних мов і посідає в географічному просторі медіальне місце серед слов'янських мов. Павло Гриченко доводить, що це єдина державна мова в Україні, **мовний інтегратор**, вона обслуговує всі сфери спілкування й об'єднує державу, є засобом міжнаціонального порозуміння, інтегрування.

Список використаних джерел:

1. Виступ професора Павла Гриценка на засіданні Конституційного Суду України (13.12.2016). URL: https://www.youtube.com/watch?v=gotQKYd4D0Q&ab_channel=%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%

D0%BE%D1%80%D0%A2%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BA

2. Гриценко Павло 12 міфів про українську мову [інтерв'ю з дир. Ін-ту укр. мови НАН України Павлом Гриценком, проф. каф. укр. мови НУ «Києво-Могилянська академія» Ларисою Масенко та доц. каф. укр. мови НУ «Львівська політехніка» Іриною Фаріон; записала Наталія Васюнець]. *Експрес*, 2012. № 67 (21–28 червня)
3. Гриценко Павло Незламний будівничий Української Церкви [Слово про Святійшого Патріарха Філарета]. *Голос православ'я*. 2014. № 2 (січень)
4. Гриценко Павло Розумний консерватизм: розумне оновлення – лише на цих засадах можна зберегти українську мову. *Світ*. 2011. № 43–44 (листопад)
5. Гриценко Павло Українська мова: високість духу і незборимість прагнень. *Слово Просвіти*. Всеукраїнський культурологічний тижневик, 2012. № 29 (19 – 25 липня)
6. Коли з'явилась українська мова, як говорили на Русі, мовні каліки з СРСР. Павло Гриценко. Без брому (6 липня 2021 р.). URL: https://www.youtube.com/watch?v=ORaC_3aLuEw&ab_channel=%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F
7. Конституція України: подарункове видання / упоряд.: Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Є. Г. Кудлай [та ін.]. Київ : ВАІТЕ, 2021. 324 с.
8. Павло Гриценко про українську мову (до міжнародного дня захисту української мови) (20 лютого 2018 р.). URL: https://www.youtube.com/watch?v=6uaQff-N1AU&ab_channel=IDEALIST.media
9. Сіромська, М. Г. Історико-філософські засади формування української ментальності у трактуванні Дмитра Чижевського. *Наукове життя. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2(33). С. 361–363.
10. Україно, до перемоги! Павло Гриценко. (3 березня 2022 р.). URL: https://www.youtube.com/watch?v=RPCSSzIOWbQ&ab_channel=IDEALIST.media
11. Чижевський Д. *Нариси історії філософії на Україні*. Київ : Орій, 1991. 230 с.